

Philip Kerr

Praag fataal

Proloog

Maandag – dinsdag 8/9 juni 1942

Het was een mooie, warme dag toen ik samen met ss-Obergruppenführer Reinhard Tristan Eugen Heydrich, rijksprotector van Bohemen en Moravië, vanuit Praag aankwam in het Anhalterstation van Berlijn. We droegen allebei een SD-uniform, maar in tegenstelling tot de generaal had ik iets veerkrachtigs in mijn tred, een vrolijk deuntje in mijn hoofd en een glimlach in mijn hart. Ik verheugde me op een rustige avond met een goede fles Mackenstedter en een paar Kemal-sigaretten die ik uit de persoonlijke voorraad van Heydrich in zijn kantoor in de Hradschinburcht had ontvreemd. Maar ik maakte me er totaal geen zorgen over dat hij die kruimeldiefstal zou ontdekken. Ik maakte me eigenlijk nergens echt zorgen over. Ik was alles wat Heydrich niet was. Ik leefde nog.

In de Berlijnse kranten stond dat de onfortuinlijke rijksprotector was vermoord door uit Engeland afkomstige terroristen die per parachute in Bohemen waren gedropt. Het zat allemaal iets ingewikkelder in elkaar, alleen was ik niet van plan daar iets over te zeggen. Nog niet. Nog lang niet. Misschien wel nooit.

Het is moeilijk te zeggen wat er met de ziel van Heydrich – even aangenomen dat hij ooit een ziel heeft gehad – is gebeurd. Ik denk dat Dante Alighieri me ongeveer de juiste richting zou kunnen wijzen als ik ooit de aanvechting voelde ernaar te zoeken: ergens in de onderwereld. Maar ik weet wel vrij zeker wat er met zijn lijk is gebeurd.

Iedereen houdt van een mooie begrafenis en de nazi's waren wat dat betreft beslist geen uitzondering. Ze gaven Heydrich het beste afscheid waar een psychopathische, moordlustige crimineel op kon hopen. Het hele gebeuren was zo grootschalig van opzet dat je zou denken dat er een of andere Perzische onderkoning was gestorven nadat hij een grote veldslag had gewonnen. Men had flink uitgepakt.

Aanvankelijk dacht ik nog dat men had afgezien van het rituele offer van een paar honderd slaven, maar daarin vergiste ik me, zoals later zou blijken in het kleine Tsjechische mijnendorpje Lidice.

Vanuit het Anhalterstation werd Heydrich overgebracht naar de congreszaal van het hoofdkwartier van de Gestapo, waar zes ertwachters in zwarte uniformen waakten bij zijn baar. Voor veel Berlijners was het een kans om ‘Ding-dong! The Witch is dead!’ te zingen terwijl ze stiekem en op hun tenen staand een blik wierpen in het Prinz-Albrecht-Palais. Net als andere, niet geheel ongevaarlijke activiteiten als klimmen naar de top van een oude radiomast in Charlottenburg of rijden op het talud van de Avus-snelweg, was het leuk om te kunnen zeggen dat je dat had gedaan.

De Führer stak die avond op de radio een lofred af over de dode Heydrich. Hij beschreef hem als ‘de man met het ijzeren hart’, wat hij, naar ik aanneem, als compliment bedoelde. Maar het is natuurlijk ook mogelijk dat onze boosaardige variant van de tovenaars van Oz de tinnen man verwarde met de bange leeuw.

De volgende dag droeg ik burgerkleding en voelde ik me een stuk menselijker. Ik voegde me bij duizenden andere Berlijners buiten de Neue Reichskanzlei en probeerde een somber gezicht te trekken terwijl het hele mierennest van Hitlers slaafse volgelingen met drommen tegelijk uit de Mosaiksaal stroomde en aansloot achter de glanzende affuit met de kist van Heydrich, die was bedekt met een vlag. De stoet trok door de Voss Straße en daarna in noordelijke richting door de Wilhelmstraße naar de laatste rustplaats van de generaal op het Invalidenkerkhof, naast enkele echte Duitse helden als Von Scharnhorst, Ernst Udet en Manfred von Richthofen.

Het stond buiten kijf dat Heydrich een dappere man was geweest, dat bleek al uit zijn onstuimige tijd als parttime vlieger bij de Luftwaffe terwijl de meeste hoge pieten veilig thuis bleven in hun wolvenhol en hun met bont beklede bunkers. Ik denk dat Hegel Heydrichs heldendom beschouwd zou hebben als de incarnatie van de geest van onze despotische tijden. Maar wat mij betreft heb ik liever te doen met helden die een goede relatie hebben met de goden, niet met de titanische krachten van duisternis en chaos. Vooral in Duitsland. En zodoende treurde ik dus in het geheel niet om zijn dood. Door Heydrich was ik nu officier van de SD. En in het zilveren em-

bleem op mijn pet dat het weerzinwekkende symbool was van mijn langdurige relatie met Heydrich, kon je haat, angst en, na mijn terugkeer uit Minsk, ook schuldgevoel lezen.

Dat was negen maanden geleden. Ik probeer er niet te veel aan te denken, maar zoals een andere beroemde Duitse waanzinnige ooit heeft opgemerkt, is het moeilijk om over de rand van de afgrond te kijken zonder dat de afgrond terugkijkt in jouw ziel.

September 1941

De gedachte aan zelfmoord kan me enorm opbeuren; voor mij is het soms de enige manier om een slapeloze nacht te doorstaan.

Tijdens zo'n nacht – en er waren vele van dergelijke nachten – haalde ik mijn automatische Walther-pistool uit elkaar en oliede de talloze metalen onderdeeljes. Ik had maar al te vaak meegemaakt dat een wapen ketste omdat het niet goed genoeg geolied was, en al te veel zelfmoorden waren geëindigd in een knoeiboel omdat een kogel iemands hoofd in een rare hoek was binnengedrongen. Soms haalde ik zelfs alle kogels uit het magazijn en poetste ik ze stuk voor stuk op. Ik zette ze keurig netjes op een rijtje als een stel koperen soldaatjes, waarna ik de schoonste, glanzendste en de gretigste uitkoos en boven op de rest legde. Alleen de beste kogel mocht een gat slaan in de gevangenscel van mijn dikke schedel, om zich vervolgens een tunnel te boren door de grijze slierten van wanhoop die mijn hersenen vormden.

Dit alles zou kunnen verklaren waarom zo veel zelfmoorden verkeerd bij de politie worden gemeld. “Hij was gewoon zijn wapen aan het schoonmaken toen het opeens afging,” zei de echtgenote van de overleden man.’

Wapens gaan uiteraard voortdurend af en soms doden ze zelfs de persoon die het wapen vasthoudt, maar eerst moet je wel de loop tegen je hoofd zetten en die verdomde trekker overhalen. De achterkant van je hoofd is het beste.

Een of twee keer heb ik zelfs een paar opgevouwen badhanddoeken onder het kussen op mijn bed gelegd, vastbesloten het deze keer écht te doen. Er lekt veel bloed uit een hoofd, zelfs al zit er maar een klein gaatje in. Ik zou daar liggen staren naar het zelfmoordbriefje dat ik op mijn beste, in Parijs gekochte briefpapier had geschreven, dat ik zorgvuldig op de schoorsteenmantel had gezet, gericht aan niemand in het bijzonder.

Niemand in het bijzonder en dat terwijl ik in de late zomer van 1941 toch een behoorlijk intieme relatie met iemand had.

Soms viel ik na een tijdje wel in slaap. Maar de dromen die ik had waren niet geschikt voor mensen onder de eenentwintig. Waarschijnlijk waren ze ook niet geschikt voor Conrad Veidt of Max Schreck. Op een keer schrok ik rechtovereind wakker uit zo'n vreselijke, levendige, angstaanjagende droom dat ik daadwerkelijk mijn pistool afvuurde. De klok in mijn slaapkamer – de walnoten Weense klok van mijn moeder – is daar nooit helemaal van hersteld.

Tijdens andere nachten lag ik gewoon te wachten op het grijzige ochtendgloren achter de stoffige gordijnen en op de totale leegte van weer een nieuwe dag.

Moed was niet meer nodig. Dapperheid had geen zin meer. De eindeloze ondervraging van mijn erbarmelijke ziel resulteerde niet in spijt, maar slechts in nog meer zelfhaat. Voor buitenstaanders was ik dezelfde gebleven: Bernie Gunther, Kriminall-Kommissar van het Alex, maar toch was ik nog maar een schim van wie ik ooit was geweest. Een bedrieger. Een kluwen van gevoelens, met knarsende tanden, een brok in mijn keel en een hol en eenzaam gevoel in mijn maag.

Na mijn terugkeer uit de Oekraïne was ik echter niet de enige die me anders voelde. Dat gold ook voor Berlijn. We bevonden ons op bijna tweeduizend kilometer van het front, maar toch hing de oorlog zwaar in de lucht. Dat had niets te maken met de British Royal Air Force die er, ondanks Hermanns loze beloften dat er nooit een Engelse bom op de Duitse hoofdstad zou vallen, toch in was geslaagd met onregelmatige tussenpozen, maar daarom niet minder verwoestend, in de nachtelijke hemel boven onze stad op te duiken. Maar in de zomer van 1941 waren ze er bijna nooit. Nee, het was Rusland dat invloed had op elk aspect van ons leven, van wat er in de winkels lag en hoe je je vrije tijd doorbracht – een tijdlang gold er een verbod op dansen – tot hoe je je in de stad verplaatste.

'De Joden zijn ons ongeluk' beweerden de nazikranten. Maar niemand geloofde in de herfst van 1941 nog in die slogan van Von Treitschke, en zeker niet in vergelijking met de veel prominenter aanwezige en zelfveroorzaakte ramp die Rusland heette. De veldtocht in het oosten begon al aan kracht te verliezen, en vanwege Rusland en de allesbepalende noden van ons leger beschouwde Berlijn

zich eerder als de hoofdstad van een bananenrepubliek zonder bananen, en overigens ook zonder allerlei andere zaken.

Er was erg weinig bier, soms zelfs helemaal niets. Cafés en bars sloten een dag per week, daarna twee, en af en toe bleven ze helemaal dicht. Na een tijdje waren er nog maar vier bars in de stad waar je regelmatig een pot bier kon krijgen. Niet dat het smaakte naar bier, als je het al had weten te bemachtigen. Het zure, bruine, onzuivere water dat we met de nodige bitterheid in onze glazen aantroffen deed me nog het meest denken aan de met water gevulde granaattrechers en de poelen met stilstand water van het Niemandsland waarin we soms dekking hadden moeten zoeken. Voor een Berlijner was dat echt een ramp. Sterkedrank was nergens te krijgen, en dat alles betekende dat het onmogelijk was om dronken te worden en aan jezelf te ontsnappen. Vandaar dat ik, diep in de nacht, vaak mijn pistool begon schoon te maken.

Het vleesrantsoen was niet minder teleurstellend voor een land waar worst in al zijn vormen als een manier van leven gold. Naar verluidt hadden we allemaal recht op vijfhonderd gram per week, maar als er al vlees beschikbaar was, ontving je vaak maar vijftig gram op een coupon die goed was voor honderd gram.

Na een slechte oogst verdwenen aardappelen helemaal van de markt. Net als de paarden die de melkwagens trokken. Niet dat dit veel verschil maakte, want er zat toch geen melk in de bussen. Er was alleen melkpoeder en ei in poedervorm en beide smaakten als het steengruis dat na RAF-bombardementen uit onze plafonds neerdaalde. Het brood smaakte naar zaagsel en volgens velen was het daar ook van gemaakt. Met kledingcoupons kon je de nieuwe kleren van de keizer aanschaffen en niet veel anders. Je kon nergens een nieuw paar schoenen krijgen en het was bijna onmogelijk om een schoenmaker te vinden die je oude paar kon lappen. Net als bijna iedereen die een vak verstond, zat het grootste deel van de Berlijnse schoenmakers in het leger.

Ersatz, tweederangsgoederen, was van groot belang. Schoenveters knapten als je ze straktrok. Nieuwe knopen braken tussen je vingers terwijl je ze probeerde aan te naaien. Tandpasta was niet meer dan kalk en water met een beetje pepermuntmaak en het in de rij staan voor een stukje zeep veroorzaakte meer zweet dan je kon wegwassen

met het kruimelige brokje dat je ontving. En daar moest je dan een hele maand mee doen. Zelfs degenen onder ons die géén partijlid waren, begonnen te stinken.

Nu alle vaklieden in het leger zaten, was er niemand meer om de trams en bussen te onderhouden. Dat had tot gevolg dat hele routes, waaronder lijn 1 die naar Unter den Linden reed, eenvoudig werden afgeschaft. Daarnaast werd de helft van de Berlijnse treinen ingezet om de strijdkrachten in Rusland te voorzien van vlees, aardappelen, bier, zeep en tandpasta, kortom al die zaken die thuis niet meer te krijgen waren.

En niet alleen machines werden verwaarloosd. Op alle muren en op al het houtwerk zag je afbladderende verf. Deurklinken trok je zomaar los. Leidingen en verwarmingssystemen raakten defect. Gebouwen die waren beschadigd door bombardementen bleven min of meer permanent in de steigers staan, aangezien er geen dakdekkers waren om de reparaties uit te voeren. Kogels werkten uiteraard nog steeds perfect, zoals altijd. Duitse munitie was altijd goed; ik kon de uitmuntende prestaties van onze munitie en de wapens waarmee je die afvuurde bevestigen. Maar al het andere was kapot of tweederangs, surrogaat, gesloten, en niet of beperkt leverbaar. En ons humeur ging er ook niet op vooruit, net zoals de rantsoenen er niet op vooruitgingen. De woest uitzienende zwarte beer op ons fiere stadswapen begon eruit te zien als een typische Berlijner: grauwend naar een medepassagier in de s-Bahn, grommend naar een onverschillige slager die je slechts de helft van de bacon gaf waar je volgens je rantsoenkaart recht op had of je buurman bedreigend met een bezoekje van een of andere hoge piet van de partij.

De ontvlambaarste types trof je waarschijnlijk aan in de steeds langer wordende rijen voor tabak. Het rantsoen bestond uit slechts drie peuken per dag, maar als je al zo extravagant was om er een te roken begreep je beter waarom Hitler zelf niet rookte: ze smaakten naar aangebrande toast. Sommige mensen rookten thee, als je al thee had weten te bemachtigen, maar in dat geval was het toch altijd nog beter om er kokend water op te gieten en het spul te drinken.

Op het hoofdbureau van politie op de Alexanderplatz hadden we bijna net zo veel last van het gebrek aan benzine als van het gebrek aan tabak en alcohol. De buurt rond het bureau was toevallig ook het

centrum van Berlijns zwarte markt. Ondanks de zeer zware straffen was dit zo'n beetje de enige sector in de stad die floreerde. We namen de trein en de bus naar de plaatsen delict en als er geen openbaar vervoer reed gingen we te voet, vaak tijdens spertijd, wat niet geheel zonder risico was. Bijna een derde van alle dodelijke ongelukken in Berlijn was een gevolg van de verduistering. Niet dat mijn collega's bij de Kripo erin geïnteresseerd waren plaatsen delict te bezoeken of iets anders op te lossen dan het permanente probleem hoe je aan worst, bier en sigaretten kon komen. Soms zeiden we schertsend dat de misdaad afnam. Niemand stal geld om de eenvoudige reden dat je het nergens aan kon uitgeven; de winkels waren immers leeg. Wat deze grap zo leuk maakte, was dat hij wáár was. Dat gold voor de meeste grappen die in de herfst van 1941 in Berlijn werden gemaakt.

Uiteraard werd er nog steeds genoeg gestolen: rantsoenbonnen, wasgoed, benzine, meubilair – gebruikt als brandhout – gordijnen (mensen maakten er kleren van), de konijnen en cavia's die mensen op hun balkon hielden voor het vlees. Je kon het zo gek niet bedenken of Berlijners jatten het. En tijdens de verduistering werden er ook veel echte, gewelddadige misdaden gepleegd. In het donker hadden verkrachters vrij spel.

Ik werkte al weer een tijdje bij Moordzaken. Berlijners vermoordden elkaar nog steeds, hoewel ik me er voortdurend van bewust was dat het lachwekkend was dat ik me daar druk om maakte nu ik wist wat er in Oost-Europa gebeurde. Er ging geen dag voorbij dat ik niet dacht aan de aanblik van oude Joodse mannen en vrouwen die naar executiekuilen werden geleid, waar ze werden vermoord door dronken, lachende vuurpelotons van de ss. Toch probeerde ik me te gedragen als een fatsoenlijke rechercheur, hoewel ik vaak het gevoel had dat ik probeerde een brandje te blussen in een asbak terwijl er verderop een hele stad in brand stond.

Tijdens mijn onderzoek naar verschillende moorden die begin september 1941 op mijn pad waren gekomen, ontdekte ik enkele nieuwe motieven voor moord die niet in de boeken over jurisprudent stonden. Motieven die hun oorsprong vonden in de vreemde nieuwe aspecten van het Berlijnse leven. De kleine pachter in Weisensee die zichzelf gek maakte met inferieure, zelfgestookte wodka en vervolgens de vrouwelijke postbode ombracht met een bijl. Een

slager in Wilmersdorf die met zijn eigen mes werd doodgestoken door de plaatselijke opzichter tijdens luchtaanvallen bij een ruzie over een portie bacon. De jonge verpleegster uit het Rudolf Virchow-ziekenhuis die vanwege de acute woningnood in de stad een vijftienjarige vrijgezelle dame in Plotzensee vergiftigde zodat zij de betere kamer van het slachtoffer kon betrekken. Een ss-sergeant met verlof terug uit Riga die, gewend aan de massamoorden die plaatsvonden in Letland, zijn ouders doodschoot omdat hij geen reden kon bedenken om hen niet dood schieten. Maar de meeste soldaten die terugkeerden van het oostfront en in de stemming waren om iemand de vermoorden, vermoordden zichzelf.

Ik had het zelf ook kunnen doen, maar ik wist zeker dat ik in het geheel niet gemist zou worden; en ik wist zeker dat talloze anderen – voornamelijk Joden – het volhielden ondanks het feit dat ze het veel zwaarder hadden dan ik. Ja, tegen het eind van de zomer van 1941 bracht het lot van de Joden mij tot de overtuiging dat ik maar beter geen zelfmoord kon plegen.

De ouderwetse Berlijnse moorden – van het soort dat de verkoopcijfers van kranten opdreef – vonden uiteraard nog steeds plaats. Echtgenoten bleven hun vrouw vermoorden, net als vroeger. En soms vermoordden vrouwen hun man. Voor zover ik het kon beoordelen was dat in de meeste gevallen hun eigen schuld; de mannen waren bullebakken die niet tegen kritiek konden en die te snel waren met hun vuisten. Zelf heb ik nooit een vrouw geslagen zonder er eerst met haar over te praten. Prostituees werd de keel doorgesneden of ze werden doodgeslagen, net als vroeger. En niet alleen prostituees. In de zomer voorafgaand aan mijn terugkeer uit de Oekraïne bekende een lustmoordenaar die Paul Ogorzow heette schuld aan de verkrachting van en moord op acht vrouwen en een poging tot moord op nog eens acht andere. In de populaire pers werd hij de s-Bahn-moordenaar genoemd, omdat de meeste van zijn daden waren uitgevoerd in treinen of in de buurt van s-Bahn-stations.

Daarom moest ik aan Paul Ogorzow denken toen ik, op een avond laat in de tweede week van september 1941 een lijk moest bekijken dat dicht bij het spoor van de s-Bahn-stations bij de Jannowitzbrug en Schlesischer was aangetroffen. Door de verduistering wist niemand zeker of het om het lijk van een man of een vrouw ging, wat

des te begrijpelijker was als je in aanmerking nam dat het lijk onder de trein was gekomen en zijn of haar hoofd miste. Een onverhoedse dood is zelden iets keurigs. Als dat wel het geval zou zijn, zouden er geen rechercheurs nodig zijn. Maar zo smerig als dit geval had ik het sinds de Eerste Wereldoorlog niet meer meegemaakt. Toen kon iemand door een mijn of een houwitsergranaat in een oogwenk worden verminkt tot een bebloede hoop kleren en versplinterde botten. Misschien was dat de reden dat ik er zo afstandelijk naar kon kijken. Dat hoop ik dan maar. Het alternatief – dat mijn recente ervaringen in de moordgetto's van Minsk me onverschillig hadden gemaakt voor menselijk lijden – was te erg om over na te denken.

De andere rechercheurs waren Wilhelm Wurth, een brigadier die in politiekringen beroemd was als sporter, en Gottfried Lehnhoff, een inspecteur die naar het Alex was teruggekeerd nadat hij met pensioen was gegaan.

Wurth zat in het schermteam en de vorige winter had hij meegedaan aan Heydrichs skicompetitie voor de Duitse politie en een medaille gewonnen. Wurth hoorde eigenlijk in het leger, maar daarvoor was hij een jaar of twee te oud. Toch was het altijd nuttig om hem bij de hand te hebben bij een moordzaak; je zult maar een slachtoffer hebben dat had geskied op de punt van een zwaard. Hij was een magere, rustige man met grote oren en een bovenlip die zo vol was als de snor van een walrus. Hij had een gezicht dat goed paste bij een rechercheur die werkte bij de moderne politiemacht van Berlijn, maar hij was niet zo stom als hij eruitzag. Hij droeg een grijs kostuum met twee rijen knopen, had een dikke wandelstok bij zich en kauwde op de steel van een kersenhouten pijp die bijna altijd leeg was, hoewel hij er op de een of ander manier toch in slaagde naar tabak te ruiken.

Lehnhoff had een nek en een hoofd als een peer, maar hij was niet groen. Zoals zo veel politiemensen was hij al met pensioen, maar nu er zo veel jongere officieren bij politiebataljons dienden aan het oostfront was hij teruggekomen en had hij een aardig plekje voor zichzelf gevonden bij het Alex. De kleine partijspeld die hij op de revers van zijn goedkope pak droeg, maakte het waarschijnlijk alleen maar gemakkelijker voor hem om zo weinig mogelijk politiewerk te doen.

We liepen in zuidelijke richting door de Dircksen Straße naar de Jannowitzbrug en vervolgens langs de s-Bahn met de rivier onder ons. De maan scheen en we hadden onze zaklampen niet echt nodig, maar we voelden ons er veiliger mee langs de spoorlijn die terugliep boven de gasfabriek in de Holtmarkt Straße en de oude lampenfabriek Julius Pintsch. Er was nauwelijks een hek en het kon gemakkelijk gebeuren dat je je verstpapte en een lelijke smak maakte.

Boven de gasfabriek lopend kwamen we een groepje politiemensen in uniform tegen en spoorwegwerkers. Verder langs het spoor kon ik nog net de omtrek van een trein ontwaren in het Schlesischer station.

‘Ik ben Kommissar Gunther van het Alex,’ zei ik. Het leek me zinloos om hem mijn penning te tonen. ‘Dit zijn inspecteur Lehnhoff en brigadier Wurth. Wie heeft de melding gedaan?’

‘Ik, meneer.’ Een van de agenten liep op me af en salueerde. ‘Brigadier Stumm.’

‘Geen familie, hoop ik,’ zei Lehnhoff.

Er was een Johannes Stumm die door Dikke Hermann was gedwongen de politieke politie te verlaten omdat hij geen nazi was.

‘Nee, meneer.’ Brigadier Stumm glimlachte geduldig.

‘Vertel eens, brigadier,’ zei ik. ‘Waarom denkt u dat dit een moord is en geen zelfmoord of een ongeluk?’

‘Nou, het is waar dat voor een trein stappen tegenwoordig een populaire manier is om zelfmoord te plegen,’ zei brigadier Stumm. ‘Vooral bij vrouwen. Zelf zou ik een vuurwapen gebruiken als ik me van het leven wilde beroven. Maar vrouwen voelen zich niet zo op hun gemak met wapens als mannen. Wat dit slachtoffer betreft: al zijn zakken zijn binnenstebuiten gekeerd, meneer. Dat is niet iets wat je doet als je van plan bent zelfmoord te plegen. En een trein doet zoiets gewoonlijk evenmin. Dus een ongeluk zal het niet zijn, begrijpt u?’

‘Misschien heeft iemand anders hem gevonden voordat u erbij kwam,’ opperde ik. ‘En heeft die hem beroofd.’

‘Misschien wel een politieman,’ suggereerde Wurth.

Sergeant Stumm ging daar wijselijk niet op in.

‘Dat is onwaarschijnlijk, meneer. Ik weet vrij zeker dat ik als eerste ter plaatse was. De machinist zag iemand op het spoor toen hij op-

trok vanuit station Jannowitz. Hij heeft nog geprobeerd te remmen, maar toen de trein tot stilstand kwam was het te laat.’

‘Goed. Laten we hem maar eens bekijken.’

‘Het is geen prettig gezicht, meneer. Zelfs niet in het donker.’

‘Geloof me, ik ben wel erger gewend.’

‘Ik geloof u op uw woord, meneer.’

De brigadier in uniform leidde ons langs het spoor en bleef even staan om zijn zaklamp aan te knippen en zijn lichtstraal te richten op een afgesneden hand op de grond. Ik keek er even naar voordat we doorliepen naar een plek waar een andere politiemans geduldig stond te wachten naast een stapel haveloze kleren en verminkte stoffelijke resten die ooit een mens waren geweest. Het flitste even door me heen dat ik dat zelf had kunnen zijn.

‘Houd de zaklamp op hem gericht, dan kijken we even.’

Het lijk zag eruit alsof een prehistorisch monster erop had gekauwd en het daarna had uitgespuwd. De geplooiden benen zaten vast aan een onmogelijk plat bekken. De man droeg een blauwe overall met enorm grote zakken die inderdaad binnenstebuiten waren gekeerd, zoals de brigadier had gezegd. En dat gold ook voor de zakken in de vette lap stof die alles was wat er restte van zijn flanellen jasje. Op de plaats van het hoofd zat nu een glanzende, scherpe harpoen van bebloede botten en zezen. Er hing een sterke strontlucht afkomstig uit de ingewanden die onder de enorme druk van de wielen van de locomotief waren geplet.

‘Ik kan me niet voorstellen dat u ooit iets hebt gezien wat er erger uitzag dan deze arme Fritz,’ zei brigadier Stumm.

‘Ik ook niet,’ merkte Wurth op. Hij wendde zich vol afkeer af.

‘Ik durf te beweren dat we nog interessante zaken te zien zullen krijgen voor deze oorlog voorbij is,’ zei ik. ‘Heeft iemand naar het hoofd gezocht?’

‘Ik heb er een paar jongens op uitgestuurd,’ zei de brigadier. ‘Een langs het spoor en de andere eronder voor het geval dat het in de gasfabriek of op het fabrieksterrein terecht is gekomen.’

‘Ik denk dat u gelijk hebt,’ zei ik. ‘Het ziet eruit als moord. Nog even afgezien van die binnenstebuiten gekeerde zakken, is er die hand.’

‘Die hand?’ Nu was Lehnhoff aan het woord. ‘Wat is daarmee?’

Ik leidde hen terug langs het spoor om nogmaals naar de afgesneden hand te kijken. Ik pakte hem op en draaide hem om alsof het een historisch voorwerp was, of een souvenir dat ooit eigendom was geweest van de profeet Daniël.

‘Die sneetjes in de vingers lijken te duiden op afweer,’ zei ik. ‘Alsof hij heeft geprobeerd het mes waarmee iemand hem probeerde te steken beet te pakken.’

‘Ik begrijp niet hoe je dat kunt zien nadat er net een trein over hem heen is gereden,’ zei Lehnhoff.

‘Omdat die sneetjes zo dun zijn; dat kan niet door een trein zijn veroorzaakt. En kijk waar ze zitten. In het vlees aan de binnenkant van de vingers en tussen de duim en de wijsvinger. Dat is een afweerwond uit het boekje, Gottfried.’

‘Nou, goed dan,’ zei Lehnhoff bijna mokkend. ‘Jij zult het wel weten, als expert. Wat moord betreft.’

‘Misschien. Hoewel ik de laatste tijd veel concurrentie heb gekregen. Er zijn heel wat politiemensen in het oosten, jonge mensen nog, die veel meer over moord weten dan ik.’

‘Dat zou ik niet weten,’ zei Lehnhoff.

‘Geloof me maar. Er zit daar een hele nieuwe generatie politie-experts.’ Ik liet die opmerking even bezinken voordat ik er schijnbaar heel voorzichtig aan toevoegde: ‘Ik vind dat soms erg geruststellend. Dat er zo veel goede mensen zijn die mij kunnen vervangen. Nietwaar, brigadier Stumm?’

‘Ja, meneer.’ Maar ik hoorde de twijfel in zijn stem.

‘Loop met ons mee,’ zei ik. Mijn sympathie voor hem nam toe. In een land waar een slecht humeur en prikkelbaarheid aan de orde van de dag waren – Hitler en Goebbels waren voortdurend over het een of ander aan het razen en tieren – was de onverstoorbaarheid van de brigadier hartverwarmend. ‘Kom eens mee naar de brug. Een extra paar ogen kan van pas komen.’

‘Ja, meneer.’

‘Waar zoeken we nu weer naar?’ Er klonk vermoeidheid door in Lehnhoffs stem, alsof hij niet inzag wat er het nut van was deze zaak verder te onderzoeken.

‘Een olifant.’

‘Wat?’